

BARNA GÁBOR – GRYNAEUS TAMÁS

Egy életút példája

SZÁZ ÉVE SZÜLETETT BÁLINT SÁNDOR (1904–1980)

Bálint Sándor 1904. augusztus 1-jén – mint emlegette: Vasas Szent Pétör napján – született Szeged-Alsóvároson, Szeged paraszti városrészében, paprikatermelő parasztcsaládban. Édesapja korai halála után édesanyja egyedül nevelte és taníttatta fiát. Rokonságán keresztül belülről ismerte meg az alsóvárosi paraszti társadalmat és azt a hagyományos életmódot, amelynek később kutatója lett.¹

Az elemi és a polgári iskola elvégzése után a piarista atyáknál érettségizett. Ez az iskola döntő szerepet játszott néprajzi érdeklődésének kialakulásában. A *kegyes oskolából* kinőtt népélet iránti érdeklődés legfontosabb képviselői Dugonics András, Csaplár Benedek, Kálmány Lajos, a bunyevác Antunovich Iván, Pintér Sándor, a zsidó Löw Immanuel voltak.² Az ő munkásságukat vitte tovább maga Bálint Sándor is, s folytatták többen a 20. században. Bálint Sándort a két világháború között formálódó vallási néprajz máig legkiválóbb művelőjének tartjuk.

Bálint Sándor Szegeden végezte az egyetemet, amely a románok megszállta Kolozsvárról menekült s költözött a Tisza-parti városba.³ A Ferenc József Tudományegyetemen hallgathatta még az idős Herrmann Antal (1851–1926) néprajzi előadásait, akinek fontos szerepe volt a magyarországi néprajz intézményesülésében is. 1929-ben nyílt meg a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen az ország első néprajzi tanszéke Solymossy Sándor (1864–1945) vezetésével. A tanszék 2004-ben együtt ünnepli alapításának 75. évfordulóját későbbi professzora, Bálint Sándor születési centenáriumával. Solymossy az általános etnológia kérdései iránt is érdeklődő folklorista volt. Fő kutatási területe a mese és a hitvilág kutatása volt. Az ő intézetében volt díjtalan gyakornok, majd 1933-tól díjtalan tanársegéd Bálint Sándor, kit 1934-ben a szellemi néprajz tárgyköréből magántanárrá *Az alföldi magyarság néprajza, különös tekintettel Szeged népére* tárgy körben habilitált.⁴ Habilitációs bírálatában kiemelte, hogy „Bálint Sándor jártasságának adta tanúbizonysá-

¹ Bálint 1994.

² Dugonics András (1740–1818) piarista szerzetes, író, egyetemi tanár (1774). – Csaplár Benedek (1821–1906) piarista szerzetes, történész. – Kálmány Lajos (1852–1919) római katolikus pap, folklorista, Szeged és az egykori Dél-Magyarország folklorjának kutatója. – Antunovich Iván (János) (1815–1888) római katolikus lekipásztor, választott püspök (1876), a katolikus bunyevácok (=katolikus vallású délszláv csoport Dél-Magyarországon) vallásos életének leírója. – Pintér Sándor (1841–1915) ügyvéd, néprajzi és régészeti kutatásokat végzett Észak-Magyarország területén a palóc népcsoport körében. – Löw Immanuel (1854–1944) főrabbi, orientalista. Vö.: Bálint 1976. 25.

³ Minker 2003.

⁴ Barna – Juhász – Pusztai 2004.

gát az egész magyar etnográfia terén is”. Solymossy azt is hangsúlyozta, hogy a vallásos élet kutatásával Bálint Sándor új kutatási távlatokat nyit a néprajz és a folklorisztika számára. S valóban: a két világháború között formálódó vallási néprajznak Bálint Sándort máig legkiválóbb művelőjének tartjuk. Ugyanebben az időben – de még a habilitációja előtt – nagyon határozottan kiformalódott Bálint Sándor Szeged-kutatási terve is. Ezt tudományos programként és tervként először 1930-ban publikálta a *Népünk és Nyelvünk* hasábjain. S mi, utódok tudjuk, életének ez a másik nagyon fontos eredményeket felmutató területe.⁵

Bálint Sándor 1931–1945 között a szegedi katolikus tanítóképzőben tanított. Nagy hatású pedagógus volt. Elég csak elolvasni Lang Ernővel folytatott levelezését, vagy a halála után megjelent visszaemlékezéseket. Tanítványai máig a legnagyobb szeretettel, tisztelettel és elismeréssel szólnak róla. Oktatói karrierje is gond nélkül, egyenesen haladt. Az 1939/1940-es tanévben, Györffy István (1884–1939) professzor halála után, folkórt adott elő a budapesti egyetemen. 1944-ben nyilvános rendkívüli egyetemi tanári kitüntetést kapott. Nyilvános rendes egyetemi tanárrá pedig 1947-ben nevezték ki a szegedi néprajzi tanszékre. 1945–1947 között a politikai közéletbe is bekapcsolódott, s a Demokrata Néppárt országgyűlési képviselője lett. Ennek visszahatását az 1948-as kommunista hatalomátvétel után egész további életében megszenvedte.

A kommunista hatóságok Bálint Sándortól 1951–1956 között világnézeti okok és korábban vállalt politikai szerepvállalása miatt megvonták a *venia legendi*-t, eltiltották a tanítástól, s fizetése meghagyásával az Egyetemi Könyvtárba osztották be munkára. Csak az 1956. október 23-i forradalom után, 1957 januárjától vehetett ismét részt az egyetemi oktatásban. Nyugalma azonban nem sokáig tartott. Hosszú rendőrségi megfigyelés után, koholt vádak alapján 1965-ben felfüggesztett börtönbüntetésre ítélték, s 1966. február 1-jén nyugdíjba kényszerítették. Kényszernyugdíjaztatása nagy veszteség volt a tanszéknek, az oktatásnak egyaránt, s nagyon nehéz anyagi helyzetbe sodorta a professzort is. A kialakult helyzet jól példázza az akkori világ teljes és irracionális átideologizálását, a józan észnek ellentmondó tudományellenességét is. Kahler Frigyes és Velcsov Márton összegyűjtötte rendőrségi megfigyelésének és perének iratanyagát. Szomorúan tanulságos olvasmányok.⁶ Talán peréről írta naplójába: „Rettenetes dolgok történnek körülöttem és mintha nekem semmi közöm nem lenne hozzájuk. [...] Az embernek nehezére esik már a kommentár is. A sopánkodások és megállapítások humanizmusa alulmarad és szégyenkezik a rémségek láttára.”⁷

Bálint Sándor 1980. május 10-én autóbaleset következtében Budapesten hunyt el. Ennyi élete vázlatja. Alsóvárosi temetése a ferences templomból – hiszen a hatóságok nem engedélyezték felravatalozását a Művelődési Palotában – 1980 tavaszán a polgári értékrend melletti és a szocialista diktatúra elleni néma tüntetés volt.

⁵ Bálint 1930.

⁶ Kahler 2002., Velcsov 1995.

⁷ Bálint é. n. 21.

Bálint Sándor és a népi vallásosság kutatása

Bálint Sándor a népi vallásosság kutatásában az úttörők közé tartozott Magyarországon, s az elsők közé Európában. E tárgykörnek európai összehasonlításban is egyik legkiválóbb kutatója, szakértője lett. Néhány fontosabb munkájára érdemes utalnunk.

A vallásos népélet tanulmányozása számos új felismerésre vezette, amellyel nemcsak a magyar, hanem az európai tudományosságban is a korszerű gondolkodásra mutatott példát. Ilyen volt a néprajztudomány egyik legvitatottabb elméleti kiinduló kérdése, a nép fogalmának meghatározása. A népen Bálint Sándor már az 1930–1940-es években sem csak a parasztságot értette, hanem tágabban definiálta, s minden társadalmi réteget és csoportot ide sorolt, amennyiben azok egy közösségi jellegű kultúrával rendelkeztek. S bár Bálint Sándor mindvégig hangsúlyozta a „népi kultúra”, a „népi vallásosság” közösségi jellegét, éppen ő volt az, aki e vallásosság egyéni ihletéseit, e vallásosság szervező egyéniségeit, a „szentembereket” elsőként vizsgálta, sajátos világukat és személyiségüket bemutatta. Az *„Egy magyar szentember, Orosz István önéletrajza”* című könyve⁸ nemcsak a vallási néprajzban számít úttörőnek és alapvetőnek, hanem (Vajkai Aurél és Ortutay Gyula mellett) az életrajzok és népi egyéniségek kutatásában is. Történeti távlatú bevezető írásában mutatta meg e vallásos embertípus középkori, s a kora újkori licenciátusi hagyományig visszanyúló gyökereit.⁹ A 16–17. századi Magyarország oszmán birodalom által megszállt középső részén a katolikus egyházszervezet szétesett, a megszállás és a reformáció hatására a katolikus papok száma erősen lecsökkent. Ebben a helyzetben a katolikus közösségek lelki vezetését püspöki engedéllyel (licentia) rendelkező, írni, olvasni tudó laikusok látták el, őket nevezték licenciátusoknak. A kultúrát átörökítő, megújító egyéniségek szerepét Bálint Sándor több témakörben: mesemondó parasztember, énekszerző parasztember és polgár esetében is észrevette, elemezte.¹⁰

Neki köszönhetjük az imádságokat elemző első szaktanulmányt is még 1937-ből.¹¹ Ebben már érintette a később Erdélyi Zsuzsanna által részletesen elemzett archaikus imádságszövegeket is. Nagyon tanulságos, ahogyan sorra veszi a lelkiségi áramlatok, az ájtatosságok folyton megújuló és változó formáinak hatását is. De nemcsak a szóbeliségben élő imádságokat vizsgálta, hanem utalt a 16. századtól folyamatosan erős hatást kifejtő ponyvairodalom szerepére, s a nyomtatásban vagy kéziratban máig terjedő „mennyből jött levelekre”, a liturgikus szövegekből formálódott imádságokra is. Bemutatta az imádság-parafrázisokat, a rózsafüzér és a búcsújárás imádságszövegeit is.

A népi vallásosság paraliturgikus világának, a Mária-tiszteletnek és a szentiszteletnek, a búcsújárásnak vizsgálatával Bálint Sándor kitérte a kutatás tematikai határait. E témakörben megjelent tanulmányait 1944-ben külön kötetbe gyűjtve *Sacra Hungaria* címmel adta ki.¹² A kötet előszavában elhanyagolt területnek nevezte a vallásos népélet kutatását, pedig úgy látja, „nem szorul bizonyításra, hogy a katolikus, illetőleg protestáns kereszténységben eltöltött évszázadok nem tűntek el nyomtalanul népünk feje fölött”. Mód-

⁸ Bálint 1942.

⁹ Juhász 1921, Sávai 1982. Lásd még: Grynaeus 1972., Sávai – Grynaeus 1994.

¹⁰ Bálint 1981a.

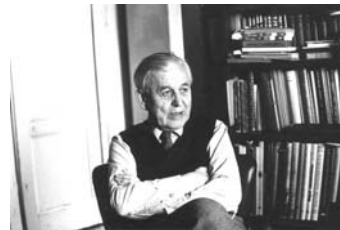
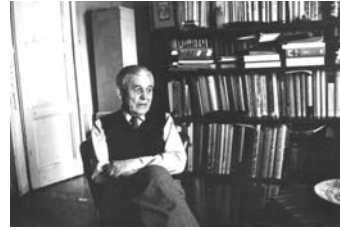
¹¹ Bálint 1937.

¹² Bálint 1944a.

szertanilag is példát adott a tudományközi megközelítésre, az élet és a kultúra holisztikus szemléletére és megértő elemzésére. A *Boldogasszony vendégségében* című könyvében, kísérletet tett a fontosabb magyarországi Mária-kegyhelyek lelkiségének, szellemiségének megragadására. Az egyes kegyhelyekről szóló eszszéi a modellálás ragyogó példái.¹³ Könyve pedig először utal a kis szentképek valláséleti szerepére.

Az egyházi év ünnepi szokásairól szóló munkáját Bálint Sándor egyik levelében tudományos pályája „fő művének és nagy emberi hitvallásnak” tartotta.¹⁴ Ez *Karácsony, húsvét, pünkösd*, valamint *Ünnepi kalendárium 1–2.* címmel 1973-ban, illetőleg 1977-ben jelent meg a Szent István Társulatnál. A mai fiatal korosztályhoz tartozó olvasó számára a „hitvallás” meglepőnek tűnhet. De vissza kell idéznünk az 1970-es évek magyarországi ún. szocialista valóságát: a vallásos meggyőződést vállalni, a vallást gyakorolni, de a vallásos élet témájával tudományos munkában nem marxista valláskritikusként foglalkozni egyet jelentett a másodrangú állampolgári státusszal, a hátrányos helyzettel, a megtúrtséggel, a visszaszorítottsággal, nemegyszer a kigúnyolással. Bálint Sándor ezt vállalta, s egyetemről való eltávolítása utáni években minden anyagi támogatás nélkül, csupán tudósi elkötelezettségből, hatalmas erudícióval írta meg nagy munkáját, melyben nemcsak a magyar, hanem a Kárpát-medencei és a szomszéd népek ünnepi hagyományait összefüggésükben mutatja be. A megjelentetéshez az Állami Egyházügyi Hivatal engedélye volt szükséges.

Vállalva a vallási néprajz integráló szerepét, Bálint Sándor az egyházi év három nagy ünnepének liturgiátörténeti, heortológiai, művelődéstörténeti, építészettörténeti, művészettörténeti, zenetörténeti és folklorisztikai eredményeit foglalta össze. Gondos filológiaiával rendezte anyagát. Megvizsgálta, hogy milyen hatások alakították a vallásos élet egyes jelenségeit, s utalt a laikus vallásgyakorlási alkalmaknak a mindennapok életében betöltött szerepére, funkciójára is. Anyagát az ünnepek szerint csoportosította.

¹³ Bálint 1944b. A magyarországi búcsújárás kultúrtörténeti áttekintését kutatásainak felhasználásával halála után Barna Gábor írta meg: Bálint – Barna 1994.

¹⁴ Bálint – Lang 1984. 263.

Ökumenikus szemléletétől indítva lehetőség szerint kitért a protestáns és az ortodox népi gyakorlatra is.

Az egyes fejezetek szerkezete azonos: az adott ünnep kialakulásának története után egyházmegyéenként számba veszi az ünnep patrocíniumait a Kárpát-medencében, ismerteti az ünnep liturgiájára vonatkozó történeti adatokat, legendákat, apokrif hagyományokat, irodalmi vonatkozásokat, s ezek hatására létrejött népszokásokat, rítusokat, a népi vallásgyakorlás alkalmait. Ebben az összefüggésben teljességre törekvően felsorolta az ünnep magyarországi történeti ikonográfiáját. Nem maradtak el az egyes ünnepekhez kapcsolódó profán hagyományok sem, jóllehet ezeket csak olyan mértékben idézte, amennyiben elősegítették a vallási ünnep teljesebb megértését. Az egyes fejezetekből feltárulnak tehát az ünnepi kultusz történeti rétegei is.

A könyv szakmai fogadtatása inkább közömbös volt: egy-egy irodalmi és néprajzi ismertetés jelent meg a második, 1976. évi kiadás kapcsán.¹⁵ Az érdeklődő olvasók azonban néhány hét alatt elkapták. Sok és alaposabb recenzió látott napvilágot a kötet folytatásaként megjelent Ünnepi kalendárium 1977. évi kiadása után. Írtak róla a magyarországi katolikus sajtóban éppen úgy, mint az irodalmi és a szakmai periodikákban és a helyi, valamint az országos sajtóban egyaránt.¹⁶ A nagy keresettséget jelzi, hogy a Szent István Társulat a könyvet 1989-ben harmadik kiadásban is megjelentette.¹⁷

A témával Bálint Sándor fiatal kora óta foglalkozott. 1938-ban ugyanennél a kiadónál megjelent könyvét (*Népünk ünnepei. Az egyház év néprajza*) a *Karácsony, húsvét, pünkösd* előszavában szerényen kísérletnek, elindulásnak nevezi. A „felszínen” számos kisebb-nagyobb tanulmány, részletmunka jelezte, hogy folyamatosan, intenzíven foglalkozott a nagy szintézissel. Erről barátainak, tanítványainak ismételtelen beszélt, leveleiben írt. Innen lehetett tudni a „mélyben” érlelődő műről. Új könyve azonban nem egyszerűen adataiban kibővített változata a réginek, hanem teljes újraírása. Bizonyos témákra, melyeket 1938-ban még nagyon fontosnak tartott, itt ki sem tér. Akkor még szükséges volt a néprajzon belül kijelölni és megfogalmazni a *vallási néprajz* sajátos szemléletét, kijelölni tematikus és társadalmi határait, s utalni a legfontosabb problémakörökre: a tér és az idő szakralizációjára, a társadalmi vonatkozásokra. Új könyvében lényegében csak az idő szakralizációjáról ír az egyházi év rendjében. Észrevette a kultúra archaizmusát, felekezete, népek és tájak közti összekötő szerepét. Naplójába jegyezte be: „Útamon elnéztem, hogy a mi Közép-Európánk, mondjuk ki bátran: történelmi Magyarországunk milyen gazdag az európai emberség archaikus bizonyágaiban. A sokféleségen, Bizánc és Wittenberg, sőt olykor még Genf sugallatain átsugárzik a magyarrá honosult latin tisztaság, mérséklet és nyugalom.”¹⁸

A *hagyomány szolgálatában* címmel megjelent posztumusz munkájában¹⁹ több tanulmányt is újraközölt a vallásos népeletről. Nagy és mély vallási műveltsége, sokirányú érdeklődése segítette pl. a legszebb legendaballadánk, a Júlia szép leány (Mennybe vitt le-

¹⁵ Lásd: Gyuris 1981. 35.

¹⁶ Gyuris 1981. 38.:

¹⁷ Gyuris 1990. 136.

¹⁸ Bálint é. n. 91.

¹⁹ Bálint 1981b.

ány) értelmezésében. Meggyőzően mutatta ki benne a középkori látomások, a Bárányszimbolika világát, a halálról alkotott korabeli nézeteket.²⁰

„A szegedi nemzet”

Munkásságának másik nagy – az előbbiektől nem független – vonulata fölé ezt a címet írhatnók: Szeged városa és a szegedi nagytáj. Mégis a *Szeged reneszánszkori műveltsége*²¹ című könyve életműve méltatásakor általában háttérbe szorult. Tudni kell, hogy Bálint Sándor sem ebben a munkában, sem másutt nem írt elméleti és módszertani bevezetőket. Szemléletét magából a műből az olvasónak kell kibontania. E könyv nagy tanulsága, ahogyan megrajzolta a 15–16. századi Szeged – egy szintiszta magyar paraszt – polgárváros gazdaságtörténeti és társadalomtörténeti képét, ennek kulturális vetületét, s amelynek tükrében szemléletesen ábrázolta a helyi kolostori műveltséget, a külföldön tanuló szegedi diákok révén meghonosodó egyetemi és literátus műveltséget, majd pedig a reformáció, a hódoltság és a hatására bekövetkező szegedi diaszpórák szerepét. A 16. században így kerültek pl. München városába szegedi ötvösök, akik ott a céh tagjai lettek, s néhány generáció alatt beolvadtak a város társadalmába. Elsőként vette észre a mirákulumtörténetek forrásértékét, és elemezte – mégha válogatva is – a nándorfehérvári diadal után (1456) meghalt Kapisztrán Szent János újlaki (ma Ilok, Szerbia) sírjánál lejegyzett mirákulumok szegedi vonatkozásait, amelyeket később Fügedi Erik dolgozott fel részletesen.²² S mind-azt lenyűgözően hatalmas szakirodalmi háttérismerettel tette.

Szeged városa című, 1959-ben megjelent könyve a szülőváros művelődéstörténetének, kiemelten építészettörténetének összefoglalása. Több olyan épület képe, leírása olvasható benne, amelyet a „városrendezés” elpusztított. A városvédelem, a műemlékvédelem egyik súrlódási felület volt mindig Bálint Sándor és a szocialista városvezetés között. A szerző bemutatja a középkori város sókereskedelemből, halászatból és mezőgazdaságból, valamint a mezőgazdasági iparokból származó jövedelmét, amely alapja volt a település művelődési életének. A Tisza és a Maros folyók összefolyásánál épült vára egészen a 18. századig stratégiai szempontból fontos volt. 1552-től másfél évszázadig török katonaság állomásozott benne. A város török lakosságától a helybeliek több ételféleséget, viseleti darabot átvettek. A méltán hírhedt 18. századi szegedi boszorkányperekről szólva nemcsak folklorisztikai jelentőségükre utalt, hanem észrevette, hogy azok társadalmi és magánéleti konfliktusok kifejezői és levezetői. Ezt az interdiszciplináris, egyes tudományterületek határait átszelő, holisztikus szemléletét ma nagyon modernnek, példamutatónak és követhetőnek tartjuk.

Ugyanez mondható el *Szeged-Alsóváros* című, már posztumusz, 1983-ban kiadott könyvéről is, amely első kegyhely-monográfiánkunknak is tekinthető. A városrész történetét és életének mindennapjait, vallásos kultúráját a ferences kolostorral és templommal való szoros összefüggésben s ötszáz év távlatában elemezte.

Szeged és környéke, a Dél-alföld komplex szemléletű kutatásának tervét lényegében már 1930-ban, majd az 1940-es évek elején megfogalmazta. Megírta a táj specifikumainak

²⁰ Bálint Sándor munkásságáról lásd még: Tüskés 1980.

²¹ Bálint 1975b.

²² Fügedi 1977.

számító paprika és a papucs monográfiáját. Élete legnagyobb munkája – melynek harmadik kötete már csak halála után jelenhetett meg –, a sok ezer oldalas *A szögedi nemzet*. Ebben tette közzé több évtizedes kutatásai eredményeit.²³ Bálint Sándor kutatásainak eredményeként Szeged és a szegedi régió paraszti múltja és kultúrája legjobban ismert magyarországi tájegységünké lett, de itt sem csak egy társadalmi réteg, a parasztság műveltségét kutatta. Ő a kultúrát egységben, társadalmi, történeti és európai összefüggéseiben látta, tudományközi szemlélettel vizsgálta és értelmezte, máig példamutatón szívmunkra.

Az utókor ítélete – ahogy ma látjuk Őt

Tanulmányai, könyvei a vallási élet, Szeged és az Alföld kutatásának nélkülözhetetlen és megkerülhetetlen alapját jelentik. Sokan névvel vagy név nélkül az ő munkáit idézik ünnepnapjaink bemutatásánál. Gondolatai termékenyítőleg hatottak sokak számára. Tematikailag és szemléletben is bővítette, megújította a kutatást. A politikával és marxista ideológiával áthatott tudományos közéletben azonban nem haladhatott előre. Megírta ugyan akadémiai nagydoktori értekezését a szegedi nagytáj táplálkozási kultúrájáról, ám azt nem nyújtotta be tudomásunk szerint. Eredményei *A szögedi nemzet* megfelelő fejezeteiben azonban megjelentek. Nem volt tagja az akadémiának, még a katolikus értelmiségieket tömörítő, 1915-ben alapított, s 1948-ig nyilvánosan működő Szent István Akadémiának sem.

Bálint Sándort mindenkivel szemben nyitott, derűs, segítőkész viselkedése és hitvalló keresztény élete miatt már életében nagy társadalmi tisztelet és elismerés övezte. Csak a hivatalos kommunista Magyarország és képviselői zárkóztak el tőle. A politikai rendszerváltozás (1989/1990) után szülővárosában utcát, iskolát, művelődési házat, néptáncgyűtest neveztek el róla. Szobra a szegedi Pantheonban a középkori Dömötör templom tornyára, a Mátyás téren – ahol mindig szeretett volna lakni – az alsóvárosi templomra néz. Vannak tehát emlékeztetők, emlékeztetőpontok és emlékezhordozó emberek, akik ismerték őt. Időről időre hosszabb-rövidebb méltató írások jelennek meg róla.

Bálint Sándor olyan paraszti származású értelmiségi, aki egyetemi oktatóvá emelkedve sem felejtette el gyökereit. Nagy műveltségű, nyelveken tudó, filozófiában, építészetben, irodalom-, egyház- és liturgiátörténetben, történelemben, földrajzban, néprajzban és folklorisztikában járatos tudós ember volt. Nem hiányzott műveltségéből a zene, a zenei irodalom, a zenetörténet ismerete sem. Magát elsősorban pedagógusnak tartotta. S nemcsak tanított a tanórákon vagy tankönyvein keresztül, hanem élete példájával nevelt is. Mindenkit megfogott nagy műveltsége, mély hite és tiszta, közvetlen embersége. Egész életét Szegeden, szülővárosában élte le, s a szeretett Város kutatásának szentelte munkássága nagy részét. Viszonzásképpen sem szülővárosa, sem az élet nem kényeztette el. Leginkább az fájt neki, hogy a második világháborút követő kommunista hatalomátvétel után teljes mellőztetésben volt része. Nem kapta meg a kellő elismerést, kollegiális segítséget szaktudományától, és volt időszak, amikor egyetemi munkahelyétől sem. A másik emberen mindig kész segíteni akarását, keresztény emberszeretetét naivitásként kezelték. Szomorú,

²³ Bálint 1930., Bálint 1943., Bálint 1976–1981.

de halála előtt és után sikk volt lekicsinylően nyilatkozni róla. Azok is így viselkedtek, akik pedig tudósi és emberi segítségért sokat köszönhettek neki. Élete végén a kényszerű nyugdíjba vonulás miatti megélhetési gondjai munkát gátló, embert és lelket próbáló terhek voltak, s mindez politikai, ideológiai kirekesztéssel is párosult. Ezeket azonban ő „gályapadból laboratóriumná”, vállalt nagy munkái elvégzését segítő műhellyé akarta és tudta nemesíteni. Hűsége – élete utolsó szakaszában nagybeteg – feleségéhez, hitéhez, politikai meggyőződéséhez, magyarságához és népéhez kirekesztette tette egy sötét politikai időszak kontraszelektált helyi és országos társadalmában. Barátai mellett besúgók hada vette körül mindennapjaiban.

Szakmai életfilozófiája abban fogalmazható meg, hogy a paraszti műveltséget a nemzeti kultúra részévé tegye. Hasonlóan Bartók Béla munkásságához. Tudósként és emberként egyaránt példakép, aki tudományterületét nagy alázattal művelte, és sokat tett szülővárosának és környékének kutatásáért. Nagyon termékeny író volt. A szocializmusnak nevezett embertelen diktatúrában a keresztény humanizmus eszméinek képviselője, európai műveltségű és kitekintésű tudós, igazi pedagógus volt. Fél évszázaddal ezelőtt leírta ezeket a gondolatokat: „[...] Közép-]Európa egyetlen útja az univerzalizmus, a népek és kultúrák mellérendeltsége és szövetsége, a nyelvi esetlegességeken fölüllemelkedő szolidarizmus, a keresztény hit és európai múlt közösségében való újjászületés”.²⁴ Ma erre törekszünk. Ám elbizonytalanodunk: az elvetett keresztény hit nélkül eredményes lesz-e igyekezetünk?

Születésének századik évfordulóján sokan megidézik emlékét, írnak munkásságáról, könyvek jelennek meg tiszteletére. Mindez azt jelzi, hogy Bálint Sándor tudósi ethosza, tiszta embersége eldurvult világunkban, elsekélyesedő tudományos közéletünkben valami hiányra utal: ilyennek kellene lennünk, így kellene dolgoznunk, s keresztény magyarként, európaiként így kellene tisztelnünk, becsülnünk és szeretnünk embertársainkat.

IRODALOM

BÁLINT SÁNDOR

- 1930 Szegedi problémák. *Népünk és Nyelvünk* II. évf. 184–187.
 1942 *Egy magyar szeptember. Orosz István önéletrajza*. Budapesti Egyetem Magyarágtudományi Intézete és Franklin kiad. Budapest. Reprint Szolnok, 1991.
 1943 A szegedi egyetem és a délvidéki táj. *Magyar Szemle*, április, 187–190.
 1944a *Sacra Hungaria. Tanulmányok a magyar vallásos népelet köréből*. Veritas, Kassa
 1944b *Boldogasszony vendégségében*. Budapest.
 1959 *Szeged városa*. Képzőművészeti, Budapest. (Új kiadás: Lazi, Szeged, 2003.)
 1975a *Tombác János meséi*. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény 17. Akadémiai Kiadó, Budapest.
 1975b *Szeged reneszánszkori műveltsége*. Akadémiai kiadó, Budapest.
 1976–1981 A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1974/75-2, 1976/77-2, 1978/79-2.
 1981a *Kováts István. Egy szegény pórfiú vallomásai*. A szöveget gondozta és a jegyzeteket írta Bálint Sándor. Az előszó Zombori István munkája. Magvető, Budapest.
 1981b *A hagyomány szolgálatában*. Magvető, Budapest.
 1983 *Szeged-Alsóváros. Templom és társadalom*. Szent István Társulat, Budapest.
 1994 *Selbstbildnis. Acta Ethnographica Hungarica Vol. 39. Numbers 3–4. 247–257.*
 é. n. *Breviárium*. Mandala Kiadó, Szeged.

²⁴ Bálint é. n. 115.

BÁLINT SÁNDOR – BARNA GÁBOR

1994 *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza.* Szent István Társulat, Budapest.

BÁLINT SÁNDOR – LANG ERNŐ

1984 *Ötvennégy levél – negyvenöt válasz.* Fiftyfour Letters – Fortyfive Answers. The correspondence between Professor Dr. Sándor Bálint and Ernő Lang. Adelaide.

BARNA GÁBOR – JUHÁSZ ANTAL – PUSZTAI BERTALAN

2004 *A néprajz szegedi műhelye.* (Kézirat, sajtó alatt). Szeged.

FÜGEDI ERIK

1977 Kapisztránói János csodái. *Századok*, 847–887.

GRYNAEUS TAMÁS

1972 Engi Tüdő Vince: a legenda és a valóság. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1972/73. 155–184.

GYURIS GYÖRGY

1981 Bálint Sándor munkássága 1973–1981. Bibliográfia. *Szegedi Műhely*, 35–45.

1990 Bálint Sándor munkássága 1981–1990 és kiegészítések. Bibliográfia. *Szegedi Műhely*, 23–144.

JUHÁSZ KÁLMÁN

1921 *A licenciátusi intézmény Magyarországon.* Budapest.

KAHLER FRIGYES

2002 *III/III-as történelmi olvasókönyv 2. Adalékok az emberi jogok magyarországi helyzetéhez az 1960-as években. A „gondolat és szólásszabadság”.* Válogatta, a bevezetőt írta és jegyzetekkel látta el -. Kairosz Kiadó, Budapest.

MINKER EMIL

2003 *Szeged egyetemének elődei.* Szeged.

SÁVAI JÁNOS

1982 *La partecipazione dei laici al lavoro pastorale in Ungheria nei secoli XVI – XVII.* Roma

SÁVAI JÁNOS – GYNAEUS TAMÁS

1994 *Tüdő Vince betegei.* Devotio Hungarorum 1. Néprajzi Tanszék, Szeged.

TÜSKÉS GÁBOR

1980 Bálint Sándor (1904–1980) és a magyar vallási néprajz. *Katolikus Szemle*, 32. évf. 3–4. szám, 215–223.

VELCSOV MÁRTON

1995 *Paleae sunt.* Kézirat.